

**НАҚШИ ҲИФЗИ ЗАХИРАҶОИ ОБ ДАР ТАЪМИНИ РУШДИ
ИҚТИСОДИЁТИ МИЛЛӢ**

Мирзоев И.А., Акрамов У.Х., Сулаймонова И.Д.- устодони ДАТ ба номи Ш.Шохтемур

Калимаҳои калидӣ: экосистемаҳои табиӣ, омилҳои экологӣ, табиатистифодабарандагон, захираҳои об.

Дар шароити экосистемаҳои табиӣ бо таъсири омилҳои экологӣ ташаккулёбии об дар таносуби захирашавӣ ва бухоршавӣ дар табиат дар тӯли миллионҳо сол тавозуни табиӣ худро устувор намуда, дар фаслҳои зимистон ва баҳор дар минтақаҳои экосистемаҳои нимақӯҳӣ, қӯҳӣ, барфпӯш ва яхпӯш, бештар захира мешуд. Аммо баъди ташаккулёбии намудҳои зиёди фаъолияти истифодабарии сарватҳои табиат, ба монанди ангиштсанг, оҳаксанг, маҳсулоти нефть, алюминӣ, оҳан, мис, рӯҳ, никел, волфрам, сурб, қалъагӣ, сурма ва дигар канданиҳои фоиданок, боиси тағйирёбии таркиби ҳавои атмосфера аз газҳои тағйирдиҳандаи мувозинати табиӣ захирашавии об, бештар фаъол гардиданд [1].

Бо таъсири фаъолияти истехсолии табиатистифодабарандагон дар 50 соли охир миқдори ниҳоят зиёди диоксиди карбон (CO_2) ва гази метан (CH_4) аз 25-30 млн.тонна ба млн.тонна ба муҳити атроф ихроҷ шуда, ба ҳолати табиӣ ташаккулёбии иқлими муътадил ва боришоти ҳадди имконпазирӣ тағйироти чиддӣ ворид кардааст.

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон нақши ҳифз ва истифодабарии захираҳои об дар соҳаҳои иқтисодӣ, иҷтимоӣ, муҳити атроф, энергетика, кишоварзӣ ва дигар соҳаҳо бениҳоят муҳим ва зарур аст.

Дар шароити табиӣ ташаккулёбии захираҳои об, аз иқлими муътадили ҳавои атмосфера ва таркиби элементҳои асосии об тавлидкунанда бештар вобастааст. Аммо мувофиқи мушоҳидаҳо, бо таъсири зиёд ҷойгиршавии газҳои CO_2 , CH_4 ва SiO_2 , миқдори зиёди ҳарорати гармӣ боиси аз 33% то 65% кам захирашавии об дар экосистемаҳои нимақӯҳӣ, қӯҳӣ, барфпӯш ва яхпӯши Ҷумҳурии Тоҷикистон ва то 70% камшавии захираи намӣ дар экосистемаи кишоварзии водиҳои Вахш, Ҳисор, Зарафшон ба назар расида, ба талафёбии гумуснокии хок, сабзиш ва инкишофёбии зироатҳои пахта, ғалладонагиҳо, сабзавотӣ, полезӣ, мевачотӣ ва хӯроки чорво гардидааст, ки ин ба рушди иқтисодиёти миллӣ ба таъсир намондааст [4].

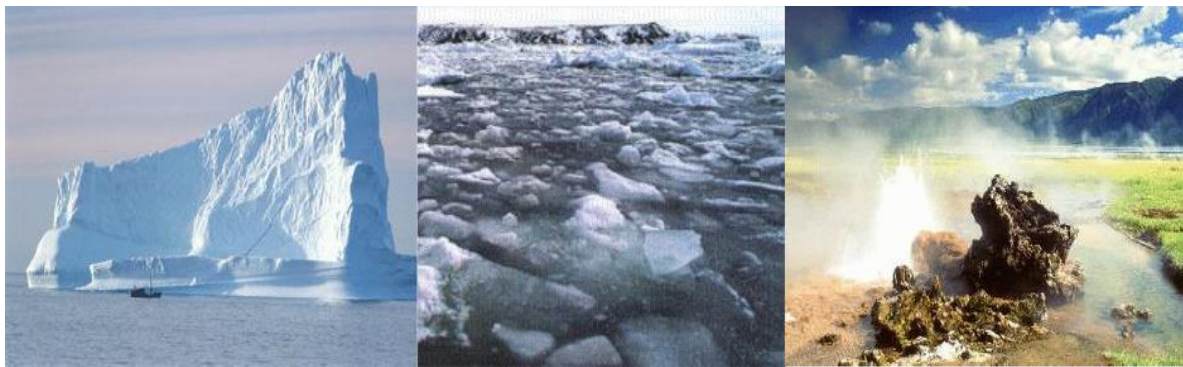
Шароити табиӣ ба экосистемаҳои табиӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон имкониятҳои хеле зиёди истифодабарии захираҳои обро дар соҳаи энергетика барои истехсоли энергияи аз ҷиҳати экологӣ тоза ва истехсоли маҳсулоти кишоварзӣ муҳайё гардонидааст, ки мавҷудияти қувваи барқ, дар кишвар коргоҳҳои саноати вазнин ва саноати сабук рӯ ба инкишоф роҳ ёфтаанд. Ҳамзамон, бо мавҷудияти қувваи барқ ва захираҳои об дар экосистемаи кишоварзӣ истехсоли маҳсулоти ниёзи мардум бештар тавлид гардида, ба иқтисодиёти миллӣ заминаи устувор гузошта истодааст. Вале мувофиқи мушоҳидаҳо, ҳолати захирашавии об дар экосистемаҳои бештар об тавлидшаванда, ҳолати дигари нигаронкунанда ба назар мерасад. Захирашавии об дар экосистемаи нимақӯҳӣ, қӯҳӣ, барфпӯш ва яхпӯши Ҷумҳурии Тоҷикистон захирашавии барф то 55-60% кам захира шуда истодааст. Зеро бештар ба минтақаҳои обзахирашаванда ҳавои хушки гармӣ то 35-40% зиёд гардидааст. Дар солҳои 2018-2019 ва 3 моҳи аввали соли 2020 захирашавии об дар экосистемаҳои барфпӯш ва яхпӯш то 33% кам захира шудааст.

Истифодаи об барои истехсоли қувваи барқ ва истифодабарии об дар саноати вазнин, сабук, кишоварзӣ, иҷтимоӣ, тандурустӣ бо мақсади беҳтар намудани вазъи иҷтимоии аҳоли ва иқтисоди миллӣ ба ҳисоб рафта, ба рушди соҳаҳои мазкур таъсири мусбӣ ва заминаи устувор гузошта истодааст [2].

Аммо равандҳои тағйирёбии ивазшавии таносуби элементҳои обтавлидкунанда ва обнигоҳдоранда, тавозуни табиӣ худро аз даст дода, боиси бештар бухоршавии об аз сатҳи рӯизамин ва қабатҳои хок гардида, ба захирашавии об дар экосистемаҳои ҳавзаҳои болообҳои дарёҳои Панҷ, Кофарниҳон, Зарафшон ва дигар шохобҳои дарёҳои

кишвар чихати ноустувории захирашавии обро сохтааст. Норасоии намй омили махдудкунанда, ки худуди хаёт ва тақсимои минтақавии онро муайян мекунад ва ба рушди иқтисодиёти миллӣ бе таъсир намемонад [3]. Норасоии об дар соҳаҳои энергетика, кишоварзӣ боиси аз байнравии соҳаҳои дигарро ба вуҷуд меоварад.

Тадқиқотҳои илмӣ муайян намуд, ки дар сайёраи Замин тавозуни табиӣ тавлидшавии захираҳои об тағйир ёфта (расми 1), ин ҳолат боиси тағйирёбии раванди захирашавии об дар табиат гардидааст.



Расми 1.-Ҳолати тағйирёбии тавозуни табиӣ захирашавии об дар табиат

Ҳамчунин, таҳлилҳо нишон медиҳанд, ки тавозуни се ҳолати захирашавии об: саҳт, моеъ ва газӣ, низ ҳолати тавозуни худро тибқи талаботҳои қонунҳои табиат, аз як ҳолат ба ҳолати дигар, аз саҳт ба моеъ (обшавӣ), аз моеъ ба саҳт (яҳкарда), аз моеъ ба газӣ (бухоршавӣ), аз газҳои моеъ табдил шуда, ба қатраҳои об табдилёбии худро коҳиш дода истодааст ва ҳолати бештар бухоршавии об дар ҳамаи экосистемаҳои табиӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон ба назар расида истодааст. Ҳамзамон, ҳолати нигаронкунандаи ташаккулёбии абрҳои об тавлидкунанда то 60% кам гардидааст ва боришоти солони барф дар баландҳои 1800м то 4300м то 65% кам гардида, таъсири он ба манбаҳои оби хавзаҳои дарёҳои Панҷ, Вахш, ки тавлидкунандаи асосии қувваи барқ ва омили фаъолияти истеҳсолии корхонаҳои саноатӣ мебошанд, ба назар мерасад ва ояндаи наздик эҳтимоли норасоии об дар обанборҳо ба амал биёяд, ки ин метавонад ба рушди иқтисодиёти миллӣ, таъсири манфии худро расонад. Зеро тавлидшавии моддаҳои CO_2 , CH_4 ва SiO_2 , дар муҳити тавлидшавии захираҳои обӣ, то рафт дар ҳолати афзоиш аст. Барои бартараф намудани таъсири газҳои CO_2 , CH_4 ва моддаи SiO_2 , зарурияти бештар ҷангалпӯш кардани экосистемаҳои табиӣ (экосистемаҳои нимбиёбон, намадашту дашт, кишоварзӣ, нимақӯҳӣ) ба миён омадааст. Мувофиқи барномаи собиқ Иттиҳоди Шӯравӣ мебоист экосистемаи ҷангалпӯши Ҷумҳурии Тоҷикистон то соли 2005 ба 23% расонида мешуд. Аммо, мутаассифона, масоҳати имрӯзаи ҷангалпӯши кишвар танҳо ба 2,8-3% рост меояд, ки ин масоҳат наметавонад садҳо миллион тонна CO_2 ва таъсири гармии хориҷшударо муътадил наояд.

Дуруст дарк кардани принципҳои қонунҳои табиат ва таъмини омилҳои обтавлидшаванда ва обзахирашаванда имконият медиҳад, ки барои фароҳам овардани шароити обзахирашавӣ дар минтақаҳои обзахирашаванда заминаи устуворро муҳайё наояд [5, 78]. Бо назардошти фаъолшавии раванди тағйирёбии иқлим ва фаъолшавии шиддатнокии гармшавии иқлим, ташкил намудани ҷангалзорҳои ҳамешасабз бо таносуби муътадили табиӣ (50:50) дар ҳама минтақаҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон аз сатҳи 317м то баландҳои 1800-2000м ташкили экосистемаи ҷангал ва пурра бартараф кардани ихроҷшавии CH_4 ва SiO_2 -ро бо истифода аз ташкили технологияи нигоҳдоранда ва истифодабарандаи моддаҳои мазкур, имконияти хеле зиёде таъмини тавозуни табиӣ, нигоҳдории боришоти барф, борон ва захиракунии он дар болообҳо метавонад устувории табиӣ худро пайдо наояд. Зеро кам тавлидшавии захираҳои об ва тағйирёбии тавозуни захирашавии об дар экосистемаҳои табиӣ ва кишоварзӣ сол аз сол дар ҳолати афзоиш қарор гирифта, боиси талафёбии об ва норасоии об дар

обанборҳо ва заминҳои кишоварзиро намоён карда, ба талафёбии маҳсулоти кишоварзӣ ва норасоии қувваи барқ оварда мерасонад, ки ин ба иқтисодиёти миллии хисороти хеле зиёдворидмесозад.

Адабиёт

1. Реймерс Н. Ф. Охрана природы и окружающей человека Среды “ М., 2004
2. Семенов В.П., Кашина О.М. Физические процессы в природе - М., 2006
3. Стадницкий Г. В., Родионов А. И. Экология - М.: Высш. шк., 2006
4. Маърузаи миллии оид ба ҳолати табиии Ҷумҳурии Тоҷикистон.
5. Небел Б. Наука об окружающей среде: Как устроен мир - М.: Мир.-Т.2, 2006

АННОТАЦИЯ

НАҚШИ ҲИФЗИ ЗАХИРАҲОИ ОБ ДАР ТАЪМИНИ РУШДИ ИҚТИСОДИЁТИ МИЛЛӢ

Дар мақола нақши экосистемаҳои табиӣ дар ташаккули об ва таносуби чамъшавӣ ва бухоршавии об дар табиат ва истифодаи захираҳои табиӣ ба тағйирёбии таркиби атмосфера, афзоиши гази карбон (CO₂) ва метан (CH₄) аз 25-30 миллион тонна то 310-320 миллион тонна ба муҳити зист ва тақвияти таъсири тағйирёбии иқлим ба захираҳои об ва рушди хочагии халқ таъсир мерасонад, баррасӣ мешавад.

Мо ба хулосае омадем, ки барои дарки дурусти принципҳои қонунҳои табиат зарур аст, ки ҷангалҳои ҳамешасабз дар таносуби (50:50) дар тамоми минтақаҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон бо баландии аз 317м то 1800-2000 м аз сатҳи баҳр бо об таъмин шаванд. Тавсия мешавад, ки истифодабарӣ, ташкили нигоҳдорӣ ва технологияи истифодабарӣ риоя гардад.

Калимаҳои калидӣ: экосистемаҳои табиӣ, омилҳои экологӣ, идоракунии табиат, захираҳои об.

АННОТАЦИЯ

РОЛЬ ЗАЩИТЫ ВОДНЫХ РЕСУРСОВ В ОБЕСПЕЧЕНИИ РОСТА РАЗВИТИЯ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ

В данной статье обсуждается роль природных экосистем в формировании воды и соотношении накопления и испарения воды в природе, и использования природных ресурсов к изменениям в составе атмосферы, увеличению диоксида углерода (CO₂) и метана (CH₄) с 25-30 млн. тонн до 310-320 млн. тонн в окружающую среду и активизация воздействия изменения климата на водные ресурсы, и развитие национальной экономики.

Правильное понимание принципов законов природы и обеспечение водными ресурсами и создание вечнозеленых лесов в сбалансированном природном соотношении (50:50) во всех регионах Республики Таджикистан, с высотой от 317 до 1800-2000 м. Использование организации хранения и технологии использования этих веществ, рекомендуется.

Ключевые слова: природные экосистемы, экологические факторы, природопользование, водные запасы.

ANNOTATION

THE ROLE OF WATER PROTECTION IN THE GROWTH OF NATIONAL ECONOMIC DEVELOPMENT

This article discusses the role of natural ecosystems in the formation of water and the ration of water accumulation and evaporation in nature and the use of natural resources to changes in the composition of the atmosphere, the increase of carbon dioxide (CO₂) and methane (CH₄) from 25-30 million tons to 310-320 million tons in the environment, and the intensification of the impact of climate change on water resources and the development of the national economy.

We have conclusion that for a right understanding of the principles of the laws of nature,

it is necessary to provide water and water resources to evergreen forest plantations in the ratio (50:50) in all regions of the Republic of Tajikistan with height from 317 to 1800-2000 m. Use of the organization of storage and technology of use of these substances, is recommended.

Key word: natural ecosystems, ecological facts, natural use, water reserves.